

ПЕРІОДИЧНІ ФАХОВІ ТА СЕРІЙНІ ВИДАННЯ НТШ ПЕРІОДУ 1892-1914 рр. ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКИ

До Першої світової війни НТШ вело розгалужену науково-видавничу діяльність. Вона висвітлювалася авторами праць, присвячених історії НТШ¹, його окремим виданням,² привертала увагу учасників наукових конференцій.³ Автор має намір акцентувати системно-структурні аспекти видавничої діяльності НТШ, показати трансформацію деяких серійних й періодичних видань, успадкованих від своїх членів, які їх самостійно видавали у “донауковій” фазі історії Товариства, показати дотримання науковцями академічного принципу науково-дисциплінарної диференціації наукових збірників.

Актуальність вивчення спеціалізованої і розгалуженої системи наукових досліджень у галузі українознавства та публікації їх результатів пов'язана зі значними зрушеннями, які відбувалися на рубежі XIX-XX століть у тематиці та методології українознавства, досягнутому поступі у вивченні економічно - статистичних та демографічних аспектів життя й виробничої діяльності українського народу (О.Русов, М.Стасюк, А.Синявський та ін.), мовознавчої проблематики, (граматика, словники, наукова термінологія та ін.), формування державницької школи в українській історіографії на основі використання соціологічних та юридичних методів (М.Грушевський, В.Липинський, Ф. Щербина, М.Слабченко), які суттєво прискорили формування в українській національній історіографії державницької школи (В.Липинський, М.Слабченко, С.Томашівський, Д.Дорошенко та ін.). Найвагоміші результати українським науковим співтовариством були здобуті завдяки НТШ.

Усі три секції Наукового Товариства ім. Шевченка - Історично-філософська (ІФС), Філологічна (ФС) та Математично-природописно-лікарська (МПЛС) - за результатами своїх дос-

ліджень видавали окремі збірники. Секції гуманітарного спрямування мали до того ж власні серійні видання.

Збірник історично-філософської секції почав виходити у 1898 р. У час головування в Товаристві М.Грушевського, тобто практично до початку Першої світової війни у ньому суцільно друкувалася багатотомна *Історія України-Руси* й лише один - п'ятий том, що вийшов у 1902 р. був укладений з матеріалів, зібраних М.Зубрицьким, І.Франком, Ю.Кмітом, І.Кобелецьким, І.Є.Левицьким.⁴ На цьому факті варто зупинитися, оскільки він, по-перше не висвітлений у літературі, по-друге, виходить за межі бібліографічних мірок, з якими підходять дослідники до видань НТШ.

Том вийшов за редакцією І.Франка й цілком відповідав академічним стандартам. Матеріали й документи друкувалися мовами оригіналів - польською, старослов'янською, німецькою й були ретельно й всебічно прокоментовані видавцями. Цей том заповнював паузу, що виникла у підготовці М.Грушевським чергового тому монументальної праці й тягнулася з 1900 р. до 1903 р., коли під обкладинкою 6-7 тому *Збірника Історично-Філософської секції* вийшов четвертий том *Історії України-Руси*⁵. Як зазначає М.Грушевський том був написаний впродовж 1901 р., але він запланував видати його разом з п'ятим, робота над яким затягнулася.⁶ До того ж він розділив цей том на дві частини.

1901-1902 рр. - час збігу важкого протистояння М.Грушевського з опозицією (Шухевич, С.Дністрянський, О.Колеса) у середині НТШ та непевного його становища в університеті у зв'язку з приписуванням польською пресою йому ролі інспіратора сецесії українських студентів з Львівського університету на цілий семестр. Питання стояло про те бути, чи не бути Грушевському у Львові. Все це забрало багато сил і часу, але попри усі труднощі й навіть тимчасову резигнацію (відставку) з поста голови НТШ він стежив за дотриманням ритміки виходу періодичних видань Товариства.

Друкування М.Грушевським цілком авторської оригінальної *Історії України-Руси* на шпальтах *Збірника ІФС* свідчить про спрямованість діяльності вченого на утвердження наукового статусу Товариства. До того ж М.Грушевський деякий час вважав, що під грифом *Збірника ІФС* його праця здобуде ширші

можливості для проникнення у Росію. І все ж варто зауважити, що майже суцільне заповнення *Збірника ІФС* працею одного автора мало вимушений характер. М.Грушевський практично рятував критичну ситуацію у ІФС, зумовлену браком у секції оригінальних історичних досліджень - їх вистачало лише на заповнення *Записок НТШ*. Давалося взнаки й те, що наприкінці 90-х рр. XIX більшість дійсних членів у ІФС склали не історики, а юристи.

У 1898 р. розпочате видання *Збірника філологічної секції*. На відміну від *Збірника історично-філософської секції* він мало містив оригінальних наукових досліджень попри те, що членами ФС були такі учені як К.Студинський, С.Смаль-Стоцький, О.Колесса, І.Франко. З 15-ти томів (2 з них - спарені), що вийшли до Першої світової війни, чотири містили праці Михайла Драгоманова про українську народну свідомість і письменство, один - його листування 70-х рр. XIX ст. з М.Бучинським. Драгоманівська спадщина впорядковувалася й готувалася до друку М.Павликом.

Два томи *Збірника ФС*, редаговані К.Студинським, це - кореспонденція Якова Головацького. За редакцією М.Возняка вийшли твори Маркіяна Шашкевича. Власне авторськими розвідками членів секції були публікації О.Кониського "Тарас Шевченко - Грушівський, хроніка його життя" та діалектологічні праці І.Верхратського.

Ремарка В.Дорошенка, що збірники ІФС та ФС містили роботи, які за своїми розмірами не могли друкуватися у *Записках НТШ*, є неповною й справедлива лише для *Збірника історично-філософської секції*, який друкував *Історію України-Руси* М.Грушевського.⁷

У 1897 р. заснований *Збірник МПЛС*. До цього праці членів МПЛС друкувалися поряд з працями гуманітарного спрямування у *Записках НТШ*. Це створювало певні незручності. Започаткування окремого збірника для студій науково-природничого змісту відбулося не без впливу критичних зауважень Ф.Вовка стосовно. У березні 1897 р. з Парижу у Львів він писав М.Грушевському, що *Записки НТШ* нагадують *Киевские университетские известия*, які "містять у собі все - і акушерство, і астрономію, і ботаніку".⁸ Він мав рацію зазначаючи, що такий підхід створює труднощі для налагодження взаємногооб-

міну, оскільки окремі вчені, наукові товариства значно більший інтерес мають до спеціалізованих видань, ніж багатогалузевих.

Збірник МПЛС час від часу зазнавав науково-галузевої диференціації. Впродовж 1898 - 1902 рр. його кожен том складався з двох випусків - медичного, який редагувався Є.Озаркевичем, й математично-природописного, який виходив за редакцією І.Верхратського і В.Левицького. З 1907 р. до редагування *Збірника* залучався С.Рудницький, який вів інтенсивні географічні дослідження. Згодом секція змодифікувала *Збірник* так, щоб виділити у окремий випуск географічну тематику⁹. З метою посилення академічного характеру *Збірника* у ньому з 1909 р. запроваджений відділ рецензій.¹⁰

Секції гуманітарного характеру мали додаткові серійні видання. 5 червня 1901 р. Філологічна секція ухвалила видавати *Українсько-руську бібліотеку*.¹¹ Вона закладалася з огляду на потребу створити базу для ведення спеціалізованих літературно-критичних досліджень. До Першої світової війни видані біографії й твори Ю.Федьковича і Т.Шевченка. Укладачами й редакторами серії були І.Франко, О.Колесса, О.Маковей. Ними здійснене перше повне видання творів Ю.Федьковича у п'яти томах. Окремим томом вийшла підготовлена О.Маковеем біографія письменника. Видання здійснювалося за сприяння Чернівецького товариства "Руська бесіда", львівської "Просвіти", С.Смаль-Стоцького, К.Горбала, О.Барвінського, Ю.Романчука, О.Стефановича. У передмові до першого тому І.Франко висловив їм та іншим діячам національно-культурного руху подяку за сприяння у роботі.

21 грудня 1905 р. Філологічна секція ухвалила видати у цій серії твори Шевченка.¹² У червні 1906 р. президія НТШ прийняла пропозицію Ф.С. І.Франко, на якого покладалася відповідальність за випуск "Кобзаря", був ознайомлений з попередніми виданнями творів Т.Шевченка, дослідженнями М.Драгоманова, О.Барвінського, Ф.Вовка, О.Огоновського, О.Кониського, присвяченими творчості поета. Підготовка до друку двотомного "Кобзаря" йшла за сприяння В.Доманицького, який паралельно видав "Кобзаря" у Петербурзі. Обмін думками, спільні пошуки сприяли високій якості цих двох видавничих проєктів, які символізували спільну працю українських вчених.¹³

ІФС видавала серію *Руська історична бібліотека* та пе-

ріодичне видання - *Часопись правнича*. Ці два масштабні видання були започатковані й велися (перше - О.Барвінським, друге - К.Левицьким) ще до перетворення Товариства в наукове. *Руська історична бібліотека* почала виходити з 1886 р. у Тернополі. З переїздом О.Барвінського до Львова продовжувала виходити на новому місці.

Руська історична бібліотека традиційно характеризується й сучасними авторами переважно як серія популярного призначення. Однак, варто наголосити, що її концепція розроблялася за участю В.Антоновича й включала такі ідеї як необхідність відтворення цілісної історії України, уточнення означення назви українського народу з врахуванням проблеми української ідентичності у польсько-українському та російсько-українському контекстах. Саме В.Антонович запропонував вживати терміни "Україна-Русь", "українсько-руський народ", а О.Барвінський апробував їх у даній серії.¹⁴ І вже згодом цю ж термінологію використав М.Грушевський.

Логіка творення на галицькому ґрунті національної науки, якою керувався видавець серії, зумовлювала протистояння московфільським виданням, вимагала використання у друці української мови. Російськомовні монографії М.Костомарова, М.Антоновича та інших істориків почали видати українською мовою. Перекладачів, здатних осилити на відповідному рівні історичні наукові тексти було обмаль. До того ж мала вироблятися українська історична лексика, шліфуватися наукова термінологія, або як її називав О.Барвінський, згадуючи цю роботу, "історична словня".¹⁵ Зразків для цієї роботи практично не було оскільки галицькі історики у ХІХ ст. вживали у наукових працях німецьку, або польську мови, деякі публікації виходили так званим "язичієм".

Бібліотека включила українські переклади монографій В.Антоновича, Д.Багалія, О.Єфименко, Ф.Леонтовича, М.Володимирова-Буданова, М.Костомарова, Д.Іловайського, М.Смирнова, М.Дашкевича та ін. Монографії останніх двох істориків були присвячені історії Галицької Русі й увійшли разом з працею львівського історика Ізидора Шараневича до одного тому. У 1899 р. вийшла праця одеського історика, професора Новоросійського університету І.Лінниченка "Суспільні верстви Галицької Русі ХІУ-ХУ в." Переклад з російської

зробив М.Павлик. Д.Багалій цілком слушно підмітив, що завдяки реалізації проекту *Руської історичної бібліотеки* у Галичині змогли ознайомитися з працями київської історичної документальної школи,¹⁶ з якими тут були слабо обізнані.

За задумом фундаторів *Руської історичної бібліотеки* серія подавала виклад історії Української держави від найдавніших часів. Вона реалізовувала ще одну ідею, найбільшим промотором якої у Галичині деякий час був О.Барвінський, а згодом М.Грушевський - саме ідею інтегрованого сприйняття України, тривалий час розділеної кордонами інонаціональних держав.

З 1894 р. *Руська історична бібліотека* взята під егіду НТШ, а точніше його Історично-філософської секції. О.Барвінський редагував її до 1897 р. У лютому того ж року він на загальних зборах НТШ, які обрали М.Грушевського головою Товариства, відмовився від редакторських обов'язків стосовно серії і їх змушений був узяти на себе М.Грушевський.¹⁷ Він видав 9 томів серії. На відміну від попередніх вони вийшли з автентичним науковим апаратом та бібліографічним оснащенням. У 1897-1904 рр. у серії вийшли праці, присвячені церковним відносинам на Русі в XIV-XV ст., народним рухам в Україні в XVIII ст. у т.ч. Коліївщині та ін.

Отже, видання увібрало праці з політичної й суспільної історії України-Руси, складалося з перекладів та передруків й практично впорядкувало тодішній золотий фонд української історіографії. Вона утворила вагомий підмуок для подальших наукових досліджень у Галичині загальноукраїнської історичної проблематики, демонструвала галицькій науковій громадськості зрості стандарти української історіографічної практики.

Серія *Руської історичної бібліотеки* переступила межу тематичної регіональності й фрагментарності, властивих українським історичним науковим публікаціям. Вказані риси були подолані не на рівні історіографічного синтезу й виходу праць відповідного рівня, а переважно за формою, тобто перевидання низки праць в форматі одного видавничого проекту.

З виходом у 1904 р. 24 - го тому *Руської історичної бібліотеки*, розпочата кілька десятиліть назад, серія була завершена. Натомість Історично-філософська секція вирішила заснувати

нову серію видань.¹⁸ Нею став *Українсько-руський архів* (1906 - 1921 рр.). Він призначався для друку оригінальних рукописів й матеріалів, нагромаджених у бібліотеках Оссолінських та НТШ, документів архівного походження. До початку Першої світової війни було випущено 10 томів, які включали документи та матеріали, зібрані й, відповідно, редаговані І.Свенціцьким, І.Франком, М.Тершаківцем, С.Томашівським, І.Кревецьким, М.Возняком. У 1914 р. вийшов 10 - й том, який містив матеріали до історії української пісні. Отже, науково-галузевий аспект публікацій *Українсько-руського архіву* був досить різноманітним. Окрім історичних друкувалися матеріали до історії українського шкільництва, описи рукописів колекції А.Петрушевича, матеріали до культурного руху в Галичині. Цікавою виявилася збірка матеріалів до історії так званої "азбучної війни" в Галичині 1859 р., впорядкованої І.Франком. Йдеться про спробу здійснити проект секретаря Міністерства віросповідань і освіти Й.Іречека та славіста Ф.Мікльошича, за яким кириличне українське письмо мало бути замінено чеським варіантом латинки. Однак діяльність спеціально створеного комітету під керівництвом тодішнього губернатора Галичини А.Голуховського була зірвана одним з русинських членів комітету Куземським.¹⁹ В подальшому нові конституційні повиви у Австрії не сприяли поверненню до цієї справи. Декрет міністерства віросповідань та освіти від 24 березня 1861 р. закріпив право русинів розвивати свою мову і літературу. Науково-галузева неоднорідність *Українсько-руського архіву* зумовлювала наявність кількох редакторів, які дотримувалися у підборі матеріалів критерію оригінальності їх походження.

Під егіду НТШ була взята *Часопись правнича*, яку започаткували Кость Левицький, Антон Горбачевський та Євген Олесницький у квітні 1889 р. У літературі зустрічаються різні дати цього переходу. Називаються роки від 1892 до 1894. Сам же К.Левицький у списку своїх наукових праць, складеному для зарахування його у дійсні члени НТШ, зазначав, що передав часопис Товариству в 1891 р.²⁰ Реально як видання НТШ журнал почав виходити у 1894 р., отримавши підзаголовок *Розвідки правничі секції історично-філософської*. Тобто він призначався для публікації юридичних розвідок наукового характеру членів Історично-філософської секції. Це важливо

значити, оскільки у літературі часто зустрічається помилкове твердження про те, що видання було начебто органом правничої комісії.

Авторський кістяк видання склали юристи К.Левицький (адвокат, депутат Віденського парламенту), С.Дністрянський (професор цивільного права Львівського університету), П.Стебельський (професор кримінального права Львівського університету), М.Зобків (доцент цивільного права Загребського університету), юрист за фахом та журналіст В.Панейко та ін. Основний масив публікацій присвячувався коментуванню різних галузей австрійського права й законодавства. Деякі автори переступали межу традиційної для Австро-Угорщини правову тематику й зверталися до її українських, ясна річ, історичних аспектів. К.Левицький спеціальну статтю присвятив "Руській правді". У 1895 р. він переклав й **вперше** у Галичині видав цю пам'ятку давньоруського права українською мовою.

Друкувалися габілітаційні (на здобуття права викладання в університеті) праці М.Зобкова (1898 р.), С.Дністрянського (1899 р.). Кілька публікацій були присвячені статусу української мови у Львівському університеті, зокрема Б.Рожанського "Руська мова на правничім відділі Львівського університету" (1895 р.), С.Дністрянського "Права руської мови у Львівському університеті" (1901 р.). Розроблялася українська юридична термінологія.

У 1900 р. це видання було перетворене у *Часопись правничу і економічну*, що мала підзаголовок *Правничі і економічні розвідки Історично-філософської секції НТШ*, тобто видання декларувалося органом Історично-філософської секції, а не правничої комісії, яка на цей час уже формально існувала. У 1900 р. вона мала 5 засідань й 25 жовтня прийняла рішення про вищезазначену зміну назви видання.²¹ Це рішення мало пройти процедуру ухвали ІФС.

Журнал, який мав виходити двічі на рік, редагував професор цивільного права Львівського університету С.Дністрянський. Однак дотриматися регулярного його видання не вдалося через низку причин, аналіз яких забрав би надто багато місця. Тому обмежимося констатацією факту, що у 1900-1906 рр. номінально вийшло 9 томів й один у 1912 р. Реально ж вийшло сім книг з нумерацією у десять томів. Щодо юридичних видань

й загалом діяльності галицьких юристів у літературі існують дві тенденції, одна з яких є глорифікаційною. Інша, до якої можна віднести публікації, приміром, Я.Падоха, що був автором львівських видань ще 30-х ХХ ст. критично оцінює роботу юристів в НТШ. Він стверджує, що С.Дністрянський поверхово поставився до розробки української правничої термінології, висунутий ним проект її комплексної розробки був надто незугарним.²²

М.Грушевський, як референт наукових видань у Віділі (президії) НТШ, вважав, що для публікації матеріалів інформативного й так би мовити прикладного характеру правники мають мати окреме видання, а наукова періодика НТШ повинна мати академічний характер. З 1911 р. "Товариство українськоруських правників" почало видавати *Правничий вісник*. Щодо економічної тематики, то поєднання її в одному виданні з юридичною здійснювалося аналогічно до тодішньої університетської традиції, за якою економічні кафедри створювалися в межах юридичних факультетів. Однак, деклароване новою назвою журналу розширення його науково-галузевої проблематики у бік економіки, не було здійснене. За 12 років на його сторінках журналу опубліковані лише три економічні розвідки, авторами яких були І.Франко, К.Кульчицький, В.Панейко.²³

Для розвідок актуалізованого аналітичного характеру потрібні були відповідні економіко-статистичні напрацювання. Потреба в них відчувалася з боку українських парламентарів, публіцистів, науковців. Корегування й виведення статистичних показників щодо кількості українського народу на початку ХХ ст. мало різнопланове значення. По-перше, проживаючи у різних державах, українці не творили єдиного статистичного об'єкта під час проведення державних переписів. Його окреслення могли здійснити лише українські дослідники. По-друге, у різних документальних та літературно-інформативних джерелах вони йшли під кількома різними назвами (рутени, руснаки, малороси), що створювало додаткові труднощі, особливо для іноземних дослідників та видавців. Проблема української демографічної статистики постала з початком підготовки у 1909 р. енциклопедичного видання "Український народ в его прошлом и настоящем". В НТШ була утворена Статистична комісія, яка з 1909 р. почала видавати *Студії з поля суспільних на-*

ук й статистики. До 1914 р. вийшло три томи цього видання.

Науково-галузеву спеціалізацію видань НТШ поглиблювали друковані органи комісій. До Першої світової війни власні видання мали всі комісії за виключенням Мовної та Фізіографічної. Напрацювання Мовної, завданням якої була розробка спільно з представниками інших комісій та секцій наукової термінології, друкувалися у відповідних виданнях. Особливо це стосувалося *Збірника МПЛС*, який мав спеціальний *Термінологічний відділ*. Мовна комісія опрацьовувала концепцію академічного словника української мови та кількох малих словників.²⁴ Справа посувалася нелегко й не була завершена.

Археографічна комісія, генеза створення якої обумовила причетність її до двох секцій, мала відповідно дві серії видань: історичного характеру - *Жерела до історії України-Руси* (1895-1924) і філологічного - *Пам'ятки українсько-руської мови та літератури* (1896-1930). Перша серія має вагому історіографію, тому ми стосовно неї обмежимося лише наступною увагою. Спроби занизити планку наукової вартості *Жерел* не мали успіху. Навіть ті, кому під тиском партійної чистки історичної науки у 30-х рр. доручалося "шукати класові підстави" та "зривати машкару об'єктивізму" з археографічної роботи НТШ, змушені були ставити Археографічну комісію за результатами її видавничої діяльності поруч з Київською комісією для розбору давніх актів.²⁵

Високою едиційною культурою позначені також *Пам'ятки українсько-руської мови і літератури*. Серія була запропонована І.Франком й Виділу (президії) Товариства вдалося домогтися окремої субсидії для її друку.²⁶ П'ять томів серії склали апокрифи і легенди зібрані з українських рукописів. Вони були упорядковані і підготовлені до друку І.Франком. До кожного тому він написав передмову, подав ґрунтовні примітки й археографічний коментар. Збірки зацікавили філологів, етнографів, фольклористів підросійської України. Так, М.Сумцов, дякуючи Франкові за прислані видання НТШ, особливо відзначав "чудовий збірник апокрифів", висловив бажання перекласти дещо з нього російською мовою, написати замітку для місцевої преси про видавничу діяльність НТШ.

Два томи серії, упорядковані К.Студинським та В.Перет-

цем, вмістили пам'ятки церковно-полемічної літератури. Товариство мало обширний план видань, у якому були задіяні В.Гнатюк, В.Доманицький, О.Колесса, М.Павлик, І.Шпитковський. М.Возняк готував до видання твори Касіяна Саковського. К.Студинський - рукописи М.Смотрицького. Схвалена пропозиція Д.Багалія, який був членом археографічної комісії НТШ, відвести один том даної серії під раніше ніде не друковані твори Г.Сковороди.²⁷ Докторант М.Грушевського Іван Джиджора, перебуваючи весною 1910 р. у Харкові, писав йому звітти, що текст обсягом до 30 аркушів з переднім словом Багалія готовий для друку.²⁸

Однак, видати задумане не вдалося. Від роботи над серією *Пам'яток* через хворобу відійшов І.Франко. У післявоєнний час вийшов лише один (і він став останнім) том серії - восьмий. У ньому зібрані зразки української драматичної літератури XVII-XVIII ст. Розрив у часі з попереднім склав 18 років.

Етнографічна комісія Товариства мала два видання. *Етнографічний збірник* почав виходити з 1895 р. тобто за три роки до організаційного оформлення комісії. Перші томи редагував М.Грушевський. Знайомлячи з видавничими планами професора Новоросійського університету І.А.Линниченка він зазначав, що цей збірник має вестися "правильно", тобто видаватися періодично.²⁹ Оскільки М.Грушевський був завантажений редагуванням *Записок НТШ* та іншою роботою він у березні 1896 р. звернувся з проханням до Ф.Вовка укласти один з томів *Етнографічного збірника*.³⁰ Вовк же на підставі знайомства з французькими антропологічними виданнями поставив вимогу чіткішої науково-галузевої спеціалізації існуючого збірника НТШ.

Між ученими зав'язалася дискусія з проблем науководисциплінарних розмежувань у тогочасному народознавстві. Не торкаючись цих аспектів дискусії оскільки вони висвітлені у працях В.Наулка та інших фахових етнографів, зазначимо, що її результатом було заснування ще одного періодичного органу Етнографічної комісії - *Матеріалів до українсько-руської етнології*

Перший том вийшов наприкінці 1898 р. Для становлення збірника надзвичайно багато крім Ф.Вовка зробили М.Грушевський, І.Франко, пізніше деякі томи редагував В.Гнатюк.

Інколи вважають, що видання назване *Матеріалами* лише, щоб не плутати з *Етнографічним збірником*. Вовк погодився на цю назву, однак вважав що два видання мають різнитися предметно-дисциплінарною спрямованістю, й в *Матеріалах* не повинні друкуватися фольклорні праці. Цю ідею підтримав В.Гнатюк. Останній писав у Париж Вовку 9 жовтня 1897 р., що в етнологічному збірнику знаходяться дві статті, які відповідно до їх змісту краще вмістити у етнографічному, “щоб не стиралася різниця між двома збірниками.”³¹

Вовк відстоював ідею концентрації етнологічних праць у одному виданні й тому рішуче противився намірам М.Грушевського вмістити статтю М.Кордуби про волинські писанки у *Записках НТШ*. Майже два роки у їх листуванні присутня ця тема. Розбіжності між вченими провокувалися на ґрунті різних видавничих проєктів. Грушевський як редактор титульного видання НТШ - *Записок*, вважав, що всі оригінальні авторські студії мають виходити у світ на їх шпальтах, а так звані “сирі” матеріали - в органах наукових комісій. З позицій повноважень голови НТШ й зокрема відповідальності за збереження фінансування видань, а воно узалежнювалося від строгої періодичності їх виходу, просив Вовка не затягувати підготовку наступного тому *Матеріалів*. Вовк же намагався, щоб редакване ним видання за об’ємом відповідало академічним стандартам, й не було, за його виразом, на “мірку для “несовершенолітніх”.”³² Отже, кожен з них мав рацію, але ці непорозуміння призвели до тимчасового припинення листування вчених. Свого паризького кореспондента Грушевський переорієнтував на І.Франка, який тоді був головою Етнографічної комісії НТШ. Співпраця Грушевського й Вовка була дуже корисною для видань НТШ, згодом вона набрала інших - більш синхронних у плані особистих наукових інтересів - обертів. Завдяки Ф.Вовкові М.Грушевський отримав запрошення й відповідно викладав історію України один семестр у Паризькій школі соціальних наук, а Ф.Вовк у 1904 р. читав лекції з антропології на літніх курсах, провадив антропологічні дослідження в Галичині та на Буковині.

Відмітна риса Ф.Вовка як редактора - прагнення до тематичного охоплення дослідженнями двох частин України. Так перший том *Матеріалів* відкривався його статтею “Передіс-

торичні знахідки на Кирилівській улиці в Києві”, як додаток до неї був поданий матеріал “Палеографічні знахідки на Кирилівській ул. у Києві”. За його ж авторством вийшла стаття про українське рибальство у Добруджі. Інші автори досліджували кушнірство в Галичині, гончарство на Чернігівщині, весільні обряди Полтавщини та ін. Завершувався збірник дослідженням М.Кордуби “Писанки на Галицькій Волині”.³³ Різномісний тематикою позначені також інші томи, редактовані Ф.Вовком.

Справжньою прикрасою *Матеріалів* стала праця В.Шухевича “Гуцульщина”, чотири частини якої почергово були надруковані в них. П’яту, завершальну частину автор не дав до НТШ, а надрукував у 1908 р. коштом Т.Дідушицького. З позицій авторських амбіцій В.Шухевич після виходу першої частини своєї праці, був проти, щоб його праця друкувалася під титулом *Матеріалів* й настоював на виданні її окремою книгою. У Листі до В.Гнатюка - секретаря Віділу НТШ він писав: “Дивина видається мені і другим людям, що річ таку об’ємисту, вичерпуючу до крайності товариство назвало “матеріалами”. У цьому він бачав заниження планки наукової вартості його праці і можливу перешкоду для її розпродажу.”³⁴ Однак попри всі побоювання автора “Гуцульщина” мала широко читача й до того ж була високо оцінена спеціалістами - Б.Грінченком, М.Сумцовим, О.Маковеєм, В.Щуратом, М.Лисенком, Ф.Колессою, Ф.Вовком. Останній сприяв появі рецензії на третю частину “Гуцульщини” у французькій науковій періодиці.³⁵ Позитивну оцінку дав праці В.Шухевича австрійський дослідник, автор виданої у Відні 1894 р. монографії про гуцулів Р.Ф.Кайндль, власна праця якого в українському перекладі вийшла у наш час.³⁶ *Матеріали* друкували окрім етнографічних, археологічні, антропологічні, історичні й фольклорні праці та програми і методичні розробки польових досліджень.

Отже, науково-видавнича діяльність НТШ відображала науково-дослідну роботу секцій та комісій. Публікаційна продуктивність Товариства була високою. І цьому воно завдячувало організаційній та творчій діяльності М.Грушевського. Уже в 1894-1899 р. було видано 64 томи наукових публікацій, обсяг яких складав 230 друкованих аркушів.³⁷ Тираж різних видань коливався у 1912 р. від 300 до 1000 екземплярів.³⁸ Видавничий процес мав “мобілізаційний” характер й здійсню-

вався з розрахунку на досягнення тривалого й ритмічність виходу періодичних і серійних видань як умови виведення українських наукових друків зі стану епізодичності у русло тривкої традиції.

Згуртування науковців у комісіях та секціях НТШ допомагало вирішувати проблему авторства. Видання Товариством фольклорних джерел закріплювало на письмі українське авторство у сфері духу. Цей рівень доповнився іншим, що торував собі дорогу через розгортання індивідуального авторства наукового характеру, тобто формування українознавства як сукупності галузей науково-аналітичного знання. Опрацьовуючи природничу, медичну та економіко-статистичну проблематику члени НТШ вивели українознавство за межі суто гуманітарних дисциплін.

Наукові праці та публікації членів НТШ трактувалися як власність Товариства. Рекомендовані до друку у виданнях НТШ вони не могли бути друкованими іншими мовами впродовж трьох років без спеціального дозволу секцій. Так, Виділ (президія) НТШ дозволив Ю.Гірняку зробити короткий автореферат з його праці, що вже вийшла у *Збірнику МПЛС* і надрукувати його у німецькому виданні з посиланням на оригінал праці.³⁹

Рівнозначно ж Виділ застерігав членів Товариства від подання статей, які є перекладами раніше опублікованих ними праць у інших виданнях. Праці, що надходили не українською мовою відхилялися. Їх авторам рекомендувалося здійснити переклади. Так, С.Витвицькому, який подав розвідку юридичного характеру німецькою мовою, було запропоновано доопрацювати її та перекласти українською мовою. Аналогічні рекомендації були зроблені Яворському, який надіслав свою розвідку російською мовою.

Видавнича діяльність НТШ відіграла чи не найважливішу роль у інституціоналізації української науки - рівнозначно як у сенсі когнітивному, так й соціальному, оскільки вона "матеріалізувала" дослідження вчених, робила їх доступними для розповсюдження й використання іншими науковцями, просуванню імен українських вчених у широкий, немислимий без комунікацій, світ науки.

Сьогодні видання НТШ можуть стати джерелом історіо-

графічних досліджень як традиційного характеру так й у парадигмі постмодернізму, зокрема дискурсивних практик, оскільки складаючи майже цілісне - у аспекті науково-галузевої структури - текстове "полотно", вони позначені своєрідною маніфестністю авторської свободи.

- 1 Гнатюк В. Наукове товариство імені Шевченка у Львові. - Мюнхен-Париж. - 1984. - 175 с.
- 2 Грушевський М. Ювілей Львівських "Записок" і постулату Української Академії Наук // Україна. - 1930. - Кн. 40. - С. 3 - 8; Кревецький І. П'ятнадцять літ існування "Записок Наукового товариства ім. Шевченка" (1892-1906) // Літературно-науковий вістник. - 1907. - Т. 40. - С. 64 - 70; Возняк М. Ол. Кониський і перші томи "Записок" (З додатком його листів до Митр. Дикарева) // Записки НТШ / Під ред. К. Студинського й І. Крип'якевича. - 1929. - Т. 150. - С. 338 - 390.
- 3 Якимович Б.З. Видавнича діяльність Наукового товариства ім. Шевченка. // Т. Шевченко і українська національна культура. Матеріали наук. симпозиуму: До 175-річчя від дня народження Т. Шевченка та 115-річчя заснування Наукового товариства ім. Шевченка у Львові (Львів 8-9 червня 1989 р.). - Львів. - 1990. - С. 138-139.
- 4 Матеріали до культурної історії Галицької Русі XVIII і XIX віку / Ред. І. Франко. - Львів. - 1902. - 328 с.
- 5 Грушевський М. Історія України-Руси.. - Т. 4. XIV -XVI ст. Відносини політичні. - Львів. - 1903. - 532 с.
- 6 Грушевський М. Автобіографія, 1906 // Великий Українець. Матеріали з життя та діяльності М.С.Грушевського. К. 1992. - С. 209.
- 7 Дорошенко В. Украинская Академия наук // Украинская жизнь. - 1912. - № 10. - С.27. - С.21 -38.
- 8 Листування Михайла Грушевського. - К. - 2002. - Т. 2. - С. 127.
- 9 НТШ. - 1912. - Ч. 51. - С. 15.
- 10 Хроніка НТШ. - 1909. - Ч. 38. - С. 14.
- 11 Хроніка НТШ. - 1901. - Ч. 3. - С. 7;
- 12 Хроніка НТШ. - 1905. - Ч. 4. - С. 15.
- 13 Див: Листування І. Франка з В.М.Доманицьким з середини липня 1906 р. до початку 1908 р. // Франко І. Твори у 50 т. - Т. 50. - С.290-291; 326-327; 334-344; 347-348; 349-345; 349-350.
- 14 Барвінський О. Спомини з мого життя. Друга часть. (Образки з громадського і письменського розвитку русинів від 1971 - 1888 рр. з додатком споминів про М.Лисенка). - Львів. - 1913. - С. 321.
- 15 Барвінський О. Спомини з мого життя. Друга часть. (Образки з громадського і письменського розвитку русинів від 1971 - 1888 рр.

- з додатком споминів про М.Лисенка). - Львів. - 1913.- С. 321.
- 16 ІР.НБУ ім. В.І.Вернадського. - Ф.1. - Спр. 45064. - Арк. 11.
- 17 Хроніка НТШ. - 1903. - Ч. 15. - С. 17.
- 18 Франко І. Твори у 50 т. - Т. 47. - С. 549-650.
- 19 Хроніка НТШ. - 19*.- Ч. 1.- С. 58.
- 20 Хроніка НТШ. - 1900. - Ч. 4. - С. 9.
- 21 Падох Я. Правнична наука в Науковому товаристві ім. Шевченка впродовж сторіччя у 120-ту річницю НТШ // Другий міжнародний Конгрес україністів. Доповіді і повідомлення. Історіографія українознавства. Етнологія. Культура. - Львів. - 1994. - С. 83.
- 22 Грабинський І. Роль НТШ у розвитку української економічної науки // Другий міжнародний Конгрес україністів. Доповіді і повідомлення. Історіографія українознавства. Етнологія. Культура. - Львів. - 1994. - С. 90.
- 23 Хроніка НТШ. 1902.- Ч. 9. - С. 10
- 24 Лазаревська К. Археографічна комісія Наукового товариства ім. Т.Г.Шевченка у Львові. Оригінал рукопису // ІР. НБУ ім. В.Вернадського. - Ф. X. - Спр. 8474. - Арк. 6.
- 25 Протоколи засідань Секції філологічної від року 1893 // Відділ рукопису Наукової бібліотеки ім. В.Стефаніка. - Ф.1. - од. Спр. 42 -а. - Арк. 11.
- 26 Хроніка НТШ. - 1910. - Ч. 43. - С. 9.
- 27 ЦДІА України у Києві. - Ф. 1235.- Оп 1.- Спр. - 447.- Арк. 240.
- 28 Лист М.Грушевського до І.Линниченка 31. XII. 1894 р. // Державний архів Одеської області.- Ф. 153.- Оп. 1. - Спр. 285. - Арк. 2.
- 29 Листування Михайла Грушевського. - Т. 2. - С. 116.
- 30 Листування Федора Вовка з Володимиром Гнатюком / Упоряд. та коментар. В.Наулка, Н.Руденко, О.Франко. - Львів-Київ. - 2001. - С. 9.
- 31 Листування Михайла Грушевського. - Т. 2.- С. 158.
- 32 Матеріали до українсько-руської етнології. - Львів. 1899. - Т. 1. - 228 с.
- 33 Арсенич П.Народознавство Володимира Шухевича // Шухевич В.О. Гуцульщина. / Репринтне видання. - Верховина. - 1997. - С. 20.
- 34 Там само. - С. 22, 23.
- 35 Кайндль Р.Ф. Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази / Пер. з нім. - Чернівці, 2000. - 203 с.
- 36 Грушевський М. Наукове товариство ім. Шевченка // Твори у 50 т. Серія суспільно-політична. - Львів. - 2002. -Т. 1. - С. 197
- 37 Хроніка НТШ. - 1912. - Ч. 52.- С. 4.
- 38 Хроніка НТШ. - 1908. - Ч. 34. - С. 1.
- 39